

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การตั้งครรภ์ถือเป็นภาวะปกติของสตรีวัยเจริญพันธุ์ การเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารกในครรภ์จะสมบูรณ์เมื่อมีอายุครรภ์ได้ 40 สัปดาห์ และเป็นช่วงที่พร้อมสำหรับการคลอด ความคาดหวังของมารดาและคนในครอบครัวต่อทารกเมื่อถึงกำหนดคลอด คือ ทารกมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงและมีพัฒนาการตามวัย แต่ถ้ามารดาคลอดทารกในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น การคลอดก่อนกำหนดจะส่งผลถึงการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารกต่อไป (พิมล ศรีสุภาพ, 2542) การคลอดก่อนกำหนด คือ การคลอดที่เกิดขึ้นเมื่ออายุครรภ์เท่ากับหรือน้อยกว่า 37 สัปดาห์ ผลที่ตามมาคือทารกมีน้ำหนักแรกเกิดน้อยและเกิดการตายปริกำเนิด เนื่องจากอวัยวะต่าง ๆ ของทารกคลอดก่อนกำหนดยังไม่เต็มที่ ทำให้การทำหน้าที่ต่าง ๆ บกพร่องไป จึงเกิดปัญหาต่อทารกทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ปัญหาในระยะสั้นที่เกิดขึ้น เช่น ภาวะหายใจลำบาก ทารกแรกเกิดน้ำหนักตัวน้อย ส่วนปัญหาในระยะยาว เช่น ทารกมีการเจริญเติบโตช้า โรคปอดเรื้อรังและการพัฒนาของสมองช้ากว่าปกติ (F. Gary Cunningham et al, 2001) นอกจากนั้นยังมีผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมตามมา เช่น ทารกแรกเกิดต้องอยู่โรงพยาบาลนานขึ้น ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น มีการทอดทิ้งทารกเนื่องจากมารดาไม่สามารถดูแลทารกได้ หรือในบางครั้งเมื่อทารกได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ได้รับการปกป้องมากเกินไปเมื่อเติบโตขึ้นอาจขาดความมั่นใจในตนเอง นำไปสู่ปัญหาในการเข้าสังคม จากผลกระทบดังกล่าว การเฝ้าระวังและป้องกันการคลอดก่อนกำหนดจึงมีความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ (ประอร ชวลิตธำรง, 2542)

สาเหตุของการคลอดก่อนกำหนดในปัจจุบันยังไม่ทราบแน่ชัด แต่มีรายงานพบการคลอดก่อนกำหนดร่วมกับภาวะต่าง ๆ ได้แก่ มารดาที่มีประวัติการคลอดก่อนกำหนดมาก่อน ความผิดปกติของมดลูก ขาดการฝากครรภ์ มารดาอายุน้อยขณะตั้งครรภ์ มารดามีภาวะแทรกซ้อนระหว่างการตั้งครรภ์ ภาวะทุพโภชนาการของมารดา การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การใช้ยา รวมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เอื้อ (เยื่อน ต้นดินิรันดร, 2538) จากการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอำนาจพยากรณ์การคลอดก่อนกำหนดของผู้คลอดในโรงพยาบาลระยอง พบว่า ความยากจน การสูบบุหรี่ และการไม่มาฝากครรภ์เป็นปัจจัยที่มีอำนาจพยากรณ์การคลอดก่อนกำหนด (สุรพล อริยเดช, 2544)

ภาวะโภชนาการของมารดา ก่อนตั้งครรภ์ และระหว่างการตั้งครรภ์ มีความสำคัญต่อทารก เนื่องจากระยะตั้งครรภ์เป็นระยะที่มีการสร้างเซลล์และเนื้อเยื่อเพื่อใช้ในการเจริญเติบโตของทารก มีการสร้างรกและการขยายตัวของมดลูก รวมทั้งมีการเตรียมอาหารสำรองไว้สำหรับการคลอด และการผลิตน้ำนมเลี้ยงทารก เมื่อมารดาได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ หรือระหว่างการตั้งครรภ์แล้ว จะทำให้มารดามีสุขภาพแข็งแรงและให้กำเนิดทารกที่แข็งแรงด้วย แต่ถ้ามารดามีภาวะทุโภชนาการตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์หรือระหว่างการตั้งครรภ์อาจทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนระหว่างการตั้งครรภ์และเกิดการคลอดก่อนกำหนดได้ (เสาวนีย์ จักรพิทักษ์, 2542; อภิชาติ จิตต์เจริญ และสมพล พงศ์ไทย, 2540) การศึกษาภาวะโภชนาการของมารดาต้องอาศัยตัวชี้วัดที่สามารถวัดได้และบอกถึงผลของการที่มารดาได้รับสารอาหารอย่างถูกต้องและเพียงพอ ได้แก่ ดัชนีมวลกายก่อนการตั้งครรภ์ น้ำหนักที่เพิ่มระหว่างการตั้งครรภ์และพฤติกรรมการรับประทานอาหารของมารดา (สุรศักดิ์ ฐานีพานิชสกุล และสุวชัย อินทรประเสริฐ, 2540)

การประเมินภาวะโภชนาการของมารดา มีความสัมพันธ์ต่อการประเมินการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์ และเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดูแลมารดา ก่อนการตั้งครรภ์ และระหว่างการตั้งครรภ์ การประเมินภาวะโภชนาการก่อนการตั้งครรภ์ประกอบด้วย การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง การคำนวณหาดัชนีมวลกาย (Body Mass Index : BMI) การซักประวัติพฤติกรรมการรับประทานอาหารของมารดาทางบวก เช่น การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าและทางลบ เช่น การรับประทานอาหารมังสวิรัต การอดอาหารเพื่อลดความอ้วน เป็นต้น (สุรศักดิ์ ฐานีพานิชสกุล และสุวชัย อินทรประเสริฐ, 2540) การศึกษาของ Neggers Y and Goldenberg RL (2003) พบว่า มารดาที่มีดัชนีมวลกายก่อนการตั้งครรภ์น้อย เป็นปัจจัยทำนายการเกิดทารกคลอดก่อนกำหนดและการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์ช้า โดยเฉพาะมารดาที่มีการสูบบุหรี่และมีภาวะเครียด

การประเมินภาวะโภชนาการระหว่างการตั้งครรภ์ ประเมินได้จากน้ำหนักของมารดาที่เพิ่มขึ้นระหว่างการตั้งครรภ์ สถาบัน National Academy of Science, Institute of Medicine (1990) ได้กำหนดการจัดกลุ่มของมารดาโดยแบ่งตามดัชนีมวลกายก่อนการตั้งครรภ์เป็น 4 กลุ่ม คือ ดัชนีมวลกายน้อยกว่าปกติ (BMI น้อยกว่า 19.8 กิโลกรัม/เมตร²) ปกติ (BMI = 19.8-26 กิโลกรัม/เมตร²) มากกว่าปกติ (BMI มากกว่า 26-29 กิโลกรัม/เมตร²) และอ้วน (BMI มากกว่า 29 กิโลกรัม/เมตร²) โดยในแต่ละกลุ่มจะต้องมีน้ำหนักเพิ่มระหว่างการตั้งครรภ์ตามเกณฑ์ที่กำหนด Schieve LA et al (2000) ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีมวลกายก่อนการตั้งครรภ์ และน้ำหนักที่เพิ่มขึ้นระหว่างการตั้งครรภ์กับการคลอดก่อนกำหนด พบว่า มารดาที่มีดัชนีมวลกายก่อนการตั้งครรภ์

ต่ำกว่าปกติและมีน้ำหนักที่เพิ่มระหว่างการจัดครรภ์น้อยกว่าเกณฑ์ที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดทารกคลอดก่อนกำหนด เช่นเดียวกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มน้ำหนักระหว่างการจัดครรภ์และการคลอดก่อนกำหนดระหว่างปี ค.ศ. 1980-1996 พบว่า การเพิ่มน้ำหนักของมารดาที่ไม่เพียงพอมีความสัมพันธ์ในการเพิ่มความเสี่ยงต่อการคลอดก่อนกำหนด (Carmichael SL and Abrams B, 1997)

จากสถิติการคลอดโรงพยาบาลลำปางในปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนทารกที่เกิดทั้งหมด 3,782 คน และเกิดเมื่ออายุครรภ์ต่ำกว่า 37 สัปดาห์ ร้อยละ 10 ของการคลอดทั้งหมด และยังพบว่าทารกที่เกิดก่อนกำหนดมีภาวะของน้ำหนักแรกเกิดน้อยด้วย (ราชิน อโรรา และคณะ, 2545) ผู้ศึกษาซึ่งทำหน้าที่ในคณะกรรมการความปลอดภัยด้านอาหารที่มีหน้าที่ในการดูแลด้านภาวะโภชนาการของผู้ใช้บริการของโรงพยาบาลลำปางให้เหมาะสม จึงมีความสนใจที่จะศึกษาดัชนีมวลกายก่อนการจัดครรภ์ น้ำหนักที่เพิ่มขึ้นระหว่างการจัดครรภ์และน้ำหนักของทารกแรกเกิดที่มีการคลอดก่อนกำหนดในโรงพยาบาลลำปาง เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนให้การดูแลหญิงที่ไปฝากครรภ์ในโรงพยาบาลลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาดัชนีมวลกายก่อนจัดครรภ์ น้ำหนักที่เพิ่มขึ้นระหว่างจัดครรภ์และน้ำหนักทารกแรกเกิดที่มีการคลอดก่อนกำหนด

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ดัชนีมวลกายก่อนจัดครรภ์ น้ำหนักที่เพิ่มขึ้นระหว่างจัดครรภ์และน้ำหนักทารกแรกเกิดที่มีการคลอดก่อนกำหนดของมารดาซึ่งไปคลอดที่โรงพยาบาลลำปาง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ หญิงมีครรภ์ที่มาคลอดที่โรงพยาบาลลำปาง เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากหญิงมีครรภ์ที่คลอดระหว่างเดือนมีนาคม 2547 ถึงเมษายน 2547

เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างเข้ามามีการศึกษา

1. มีอายุครรภ์ขณะคลอดอยู่ในช่วงระหว่าง 28-37 สัปดาห์ แพทย์วินิจฉัยว่าเป็นการคลอดก่อนกำหนด

2. ฝากครรภ์ครั้งแรกเมื่ออายุครรภ์ไม่เกิน 24 สัปดาห์
3. สามารถสื่อสารและโต้ตอบได้
4. ยินดีให้ความร่วมมือในการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

การคลอดก่อนกำหนด หมายถึง การคลอดที่เกิดขึ้นเมื่ออายุครรภ์ระหว่าง 28-37 สัปดาห์
ดัชนีมวลกายก่อนตั้งครรภ์ หมายถึง น้ำหนักของหญิงก่อนตั้งครรภ์หน่วยเป็นกิโลกรัม
 หารด้วยส่วนสูงหน่วยเป็นเมตรกำลังสอง

น้ำหนักที่เพิ่มขึ้นระหว่างการตั้งครรภ์ หมายถึง น้ำหนักของหญิงตั้งครรภ์ที่ซึ่งครั้ง
 สุดท้ายก่อนคลอด (กิโลกรัม) ลบด้วยน้ำหนักที่ซึ่งภายใน 3 เดือนก่อนตั้งครรภ์ (กิโลกรัม)

น้ำหนักทารกแรกเกิด หมายถึง น้ำหนักทารกที่ซึ่งทันทีหลังเกิดมีหน่วยเป็นกรัม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

ทราบถึงข้อมูลทั่วไปและภาวะโภชนาการของมารดาที่มีการคลอดก่อนกำหนด เพื่อใช้
 เป็นแนวทางการให้ความรู้กับกลุ่มมารดาที่มีความเสี่ยงต่อการคลอดก่อนกำหนด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved